

SHAKESPEARE IN HAVO 5

Havo 5 van een vo-school in Amersfoort voert al vier jaar – met veel succes – hun geheel eigen versie van *Romeo and Juliet* van William Shakespeare op. De opvoering is een fenomeen binnen de school geworden.

GITHA BACKX

Shakespeare behandelen in havo 5, kan dat? Ja, dat kan. In de havo-top van Mavo Muurhuizen in Amersfoort lezen de leerlingen *Romeo and Juliet* als voorbereiding op een liveopvoering. Het project Shakespeare in havo 5 is voor het eerst uitgevoerd in het najaar van 2014 en is inmiddels uitgegroeid tot een begrip op onze school. In dit artikel leg ik uit hoe dit project tot stand is gekomen en hoe het is vormgegeven.

De aanleiding voor dit project was mijn zoektocht naar een geschikt onderwerp voor mijn masterscriptie, waarvoor ik graag wilde aansluiten bij mijn interesse in literatuur. Ik las in een artikel van Graeme Paton, de *education editor* van *The Telegraph*, dat Britse leerlingen verplicht zijn twee toneelstukken van Shakespeare te lezen. Ik was van mening dat mijn havo 5-leerlingen dat ook wel zouden kunnen mits ik de toneelstukken aanbod op een manier die zij zouden kunnen begrijpen. Deze mening baseerde ik op het proefschrift van Theo Witte, *Het oog van de meester* (2008), waarin hij havo 4 en 5 op leesniveau 4 plaatst met een overlap naar niveau 3 en niveau 5. De leeslijst die Witte voor niveau 4 hanteert, bevat ook Shakespeare: *Macbeth* wordt daarin meestal genoemd, *Romeo and Juliet* ook hier en daar.

Uiteraard gaat de vergelijking met de Engelse leerlingen niet helemaal op. Zij zijn moedertaalsprekers van het Engels, mijn havo 5-leerlingen natuurlijk niet. Dit verschil probeer ik te ondervangen door: (1) veel met de leerlingen te praten over de tekst, (2) ze een aantal verfilmingen te laten zien en (3) ze de tekst in zowel de oorspronkelijke taal als de moderne vertaling te laten lezen. Ze krijgen de tekst hierdoor verschillende malen te lezen en te horen. We werken in de lessenserie toe naar een opvoering die bestaat uit een combinatie van live gespeelde scènes en door de leerlingen vooraf opgenomen filmclips.

Materiaalkeuze

Aan het begin van het jaar deel ik de *Romeo and Juliet*-boeken uit en laat ik de leerlingen deze buiten de lessen om als verplichte literatuur lezen. Ik had voor hen boeken gevonden uit de reeks Sparknotes (Crowther, 2003), waarin de originele tekst in *Early Modern English*, zoals Shakespeare het geschreven heeft, naast hedendaags Engels afgedrukt is. Voor mezelf kocht ik de *annotated version* van Cambridge Shakespeare (Blakemore Evans, 2012) met alleen de originele tekst. Dit deed ik om af te dwingen dat de leerlingen de oorspronkelijke tekst zouden gebruiken tijdens de lessen, in gesprek met mij.

Leonardo DiCaprio en Claire Danes in Baz Luhrmanns filmversie van *Romeo and Juliet*

Daarnaast geeft een geannoteerde versie veel informatie die interessant is om met de leerlingen te bespreken. In het lokaal zette ik als referentiewerk voor de leerlingen een derde versie neer, een exemplaar uit de reeks Cliffnotes met daarin zowel de oorspronkelijke tekst als de vertaling naar hedendaags Engels plus aanvullende informatie zoals in mijn Cambridgeversie. Het is mooi om te zien dat de leerlingen deze versie zelf pakken in de voorbereiding naar onze opvoering, wanneer ze zelf met de tekst aan het spelen zijn. Hoe ze tijdens de lessen en opnames elkaar verbeteren brengt een glimlach op mijn gezicht: ‘Nee joh, zo heeft Shakespeare dat helemaal niet geschreven!’

Deze drie versies helpen ook bij de voorbereiding van de opvoering, die geldt als het eindproduct van de lessenserie. De leerlingen weten dat ik slechts een originele versie heb en we gebruiken daarom sowieso de toneeltermen *act*, *scene*, *line* in plaats van bladzijdennummers om aan

te geven waar we zijn in de tekst. Dit helpt ook bij de bewustwording dat we een toneelstuk aan het lezen zijn en niet een gedicht of roman. Bovendien kan ik op die manier bewerkstelligen dat de leerlingen in toneeltermen gaan spreken. Uiteindelijk bespreken we zo tijdens de lessen alle onderdelen van het stuk die we aan ons publiek gaan laten zien.

Al deze verschillende versies en de focus op de opvoering maken dat de leerlingen aandacht krijgen voor het spelen met de tekst. Op woordniveau leren ze bijvoorbeeld dat *thee* de *Early Modern English*-versie is van *you*. Het wordt de leerlingen ook duidelijk hoe creatief en doelgericht Shakespeare de Engelse taal gebruikt, zoals onder andere in de beide prologen en prachtige uitspraken als ‘a plague on both your houses!’ van Mercutio. Een groot aantal van deze *Shakespearianisms* had ik geselecteerd om verplicht in de opvoering te houden.

‘Nee joh, zo heeft Shakespeare dat helemaal niet geschreven!’

Schermlessen als voorbereiding op de uitvoering

Havo 5-leerlingen op bezoek bij The Globe Theatre in Londen

Dramatische werkvormen

Ik vind het belangrijk dat de leerlingen verder gaan dan het verplichte lezen van de tekst; ze moeten ook het gevoel bij de woorden ervaren. Bovendien is het doel niet het lezen van een toneelstuk maar het daadwerkelijk opvoeren ervan. Daarvoor hebben we ook toneelbronnen nodig. Zo gebruiken we *Shakespeare Set Free* (O'Brien, 1993), dat lesmateriaal bevat voor *Romeo and Juliet*, *A Midsummer Night's Dream* en *Macbeth*. Dit boek is speciaal gericht op het opvoeren van deze toneelstukken in scholen en biedt vele interessante lesideeën. Verder gebruik ik *Creative Shakespeare: The Globe Education Guide to Practical Shakespeare* (Banks, 2014), waarin ook een grote hoeveelheid informatie staat over voorbereiding en opvoering – zelfs het positioneren van het publiek komt aan de orde. Ten slotte put ik uit *Drama Games for Classrooms and Workshops* (Swale, 2009) voor de opwarmoefeningen.

Ik vind het belangrijk dat de leerlingen verder gaan dan het verplichte lezen van de tekst; ze moeten ook het gevoel bij de woorden ervaren

De leerlingen ontvangen een uitgebreide lijst met websites, allemaal gerelateerd aan Shakespeare en

Romeo and Juliet. Ik wil ze daarmee verschillende interpretaties van het verhaal laten zien. Ze moeten immers zelf een versie samenstellen voor op ons eigen podium in de aula: waar kies je dan voor? Tijdens het opnemen van de filmpjes – de opvoering bestaat deels uit opgenomen materiaal en deels uit liveoptredens – wijs ik ze op Shakespeares stoute woordgrappen. De leerling die de Nurse speelt, doet dat met meer humoristische overtuiging zodra hij of zij begrijpt dat de Nurse zo veel seksueel getinte grapjes maakt. Ik geef leerlingen ook verwijzingen naar YouTube-filmpjes waarin ze bijvoorbeeld Juliet op drie verschillende wijzen kunnen zien sterven. De leerling die Juliet speelt, kan op deze manier haar eigen draai geven aan deze tragische scène.

Het programma

Met al deze bronnen stelde ik in 2014 een lessenserie op van tien weken. Door de jaren heen is het programma verder ontwikkeld, maar de tijdlijn staat inmiddels redelijk vast. De cyclus start voor de herfstvakantie. De lessenserie begint met het bekijken van Baz Luhrmanns filmversie van *Romeo and Juliet* (1996) – met in de hoofdrollen Leonardo DiCaprio en Claire Danes –, waarin *Early Modern English* wordt gesproken. Halverwege november neemt het Shakespeareproject alle lessen Engels in beslag met voorbereiding en opnames. De grootste scènes zijn de balscène en de scène rondom het sterfbed, waarbij alle karakters op het toneel staan. Voor de balscène oefenen we een les met dansen en positiebepaling (waar sta je? waar loop je heen? met wie praat je?). Sommige leerlingen hebben dan hun kostuum al aan, andere nog niet. Sommigen kennen hun tekst al uit hun hoofd, anderen hebben nog onderstreepte woorden of zinnen waarbij ze hulp willen.

Hierna gaan de leerlingen in kleinere groepjes uiteen om verschillende scènes voor te bereiden of op te nemen. Mijn lokaal wordt het hoofdkwartier en traditioneel lesgeven is niet meer aan de orde. De leerlingen spreiden zich uit over de school om hun scènes op te nemen om die vervolgens naar mij te brengen met de vraag: 'Is this okay, Miss?' De opvoering met publiek wordt gepland op de woensdag voor de kerstvakantie.

Naast de lessen Engels gebruiken we ook enkele gymlessen voor het aanleren van *fencing*, waarvoor een speciale docent op school komt. Met het zwaardvechten wordt ook een stukje zelfverzekerdheid getraind en leren de leerlingen over *body-in-space*, het bewegen in een beperkte ruimte op een podium. Bij beeldende vorming wordt voor het decor gezorgd. De laatste twee weken voorafgaand aan de opvoering neemt het project bijna de hele week van de leerlingen in beslag. Zij mogen eerder weg bij wiskunde en Nederlands of zitten in hun kostuum in de les. De Shakespeareopvoering is een fenomeen binnen de school geworden. In totaal spenderen we ongeveer 30 tot 35 uur aan de voorbereiding.

Voorafgaand aan de lessenserie gaan we nog naar Londen. Een bezoek aan The Globe Theatre is een vast onderdeel van deze werkweek geworden. De leerlingen krijgen een rondleiding en een workshop gericht op *Romeo and Juliet*. Daar oefenen ze dan intensief met een kort stuk uit de tekst in *Early Modern English* en hoe ze de gevoelens daarbij kunnen weergeven. Ze leren een belangrijke les: als de acteurs in het verhaal geloven, dan gelooft het publiek het ook. Deze geloofwaardigheid hebben zij tijdens de opvoering zelf in de hand. Hoe ze daaraan vorm willen geven, mogen ze zelf bedenken.

Terug in Nederland beginnen we met het verzamelen van alles wat we nodig hebben: ten eerste props, de materialen die we op het podium gebruiken, en ten tweede tekst, ze bewerken de tekst naar eigen goeddunken met toestemming van de docent. Om dit te kunnen doen, heb ik het toneelstuk opgedeeld in zo'n 28 onderdelen. Per onderdeel ontvangen de leerlingen de tekst om hun eigen rol te gaan voorbereiden: grondig lezen, weten wat de woorden betekenen en waar nodig de eigen tekst aanpassen.

Topavond

Eind november slaan de zenuwen toe. Naast de weekplanner is er een opnameplanner gekomen. We nemen filmpjes op met telefoons, die uitstekende kwaliteit geven. De filmpjes worden door een paar leerlingen aan elkaar gemonteerd. De livescènes worden van een decor voorzien. Bij bijna alle scènes wordt een stuk muziek ge-

Leerlingen gaan in kleinere groepjes uiteen om verschillende scènes voor te bereiden. Mijn lokaal wordt het hoofdkwartier en traditioneel lesgeven is niet meer aan de orde

kozen. Een titelpagina en een aftiteling met foto's van leerlingen en ondersteuners wordt toegevoegd. Daarnaast vinden de leerlingen het altijd geweldig om te eindigen met de bloopers – die mogen er ook bij. We sluiten de avond af met bloemen, lovende woorden en, door het hoge adrenalinegehalte, veel gelach. Het is extra leuk dat oud-leerlingen ook naar de opvoering komen kijken. Ze zijn nieuwsgierig naar hoe hun opvolgers het doen. Tot nu toe is de opvoering alleen maar beter geworden en wordt er steeds meer tekst live uitgesproken.

Van de avond en de gehele opvoering wordt een film gemaakt. Deze bekijk ik de volgende les met de leerlingen. Zij bekritisieren hun eigen kunnen, geven elkaar complimenten, weten precies welke tekst niet goed ging. Dit onderstreept hoe goed ze *Romeo and Juliet* hebben leren kennen.

Vorig jaar gaf onze havo 5-klas de voor mij vierde opvoering. Om er een voorstelling van te kunnen maken die hun interpretatie weergeeft en waar ze trots op zijn, moeten ze zelf eerst het toneelstuk goed begrijpen. Om dit te bereiken hebben we maandenlang *Romeo and Juliet* gelezen, besproken, geoefend en gespeeld. Ik wil de leerlingen zo actief mogelijk betrekken in de voorbereiding en opvoering. Dat geeft ze verantwoordelijkheidsgevoel en eigenaarschap. De eigen interpretatie die ze meegeven aan een 400 jaar oud toneelstuk maakt het voor hen reëler en interessanter. In aanloop naar de opvoering toe gieren de zenuwen door de lucht, maar na afloop zijn ze zo enorm trots op hun prestatie.

En daarom doe ik het dit schooljaar weer. ■

LITERATUUR

- Banks, F. (2014). *Creative Shakespeare: The Globe education guide to practical Shakespeare*. Londen: Bloomsbury.
- Blakemore Evans, G. (Red.). (2012). *The new Cambridge Shakespeare: Romeo and Juliet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowther, J. (Red.). (2003). *No fear Shakespeare: Romeo and Juliet*. New York: Sparknotes.
- O'Brien, P. (1993). *Shakespeare set free: Teaching Romeo and Juliet, Macbeth and A midsummer night's dream*. New York: Washington Square Press.
- Swale, J. (2009). *Drama games for classroom and workshops*. Londen: Nick Hern Books.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester: Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwoleerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.